

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перша проректорка
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова, кандидатка
наук з державного управління, доцентка

Ірина КОВТУН

20 травня 2026 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право,

ПАЛІЙЧУКА Володимира Богдановича на тему:

«Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України»,

затверджену вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
(протокол № 6 від 28 жовтня 2022 року)

ВИТЯГ

з протоколу засідання кафедри трудового, земельного та господарського права і кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
від 20 травня 2026 року

ПРИСУТНІ:

Присутні: Костяшкін І.О. завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права доктор юрид. наук, проф.; заступник завідувача, доцент кафедри трудового, земельного та господарського права, Бляхарський Я.С. канд. юрид. наук; доценти кафедри трудового, земельного та господарського права: Андрушко А. В., канд. юрид. наук, доц.; Місінкевич А. Л. канд. юрид. наук, доц.; Заверуха С. В. канд. юрид. наук, доц.; Тараненко Л.С. канд. юрид. наук, доц.; Мартинюк В. А. канд. юрид. наук, Бойко А. О. канд. наук держ.упр., викладачі кафедри: Урода О. В., Пухка Ю. П.; завідувачка кафедри приватного права Гринько С. Д. докторка юрид. наук, проф.; професори кафедри приватного права: Ватрас В. А. доктор юрид. наук, проф.; Чорна Ж. Л., канд. юрид. наук, проф.; Анікіна Г. В., канд. юрид. наук, доц.; Сердечна І. Л., канд. юрид. наук, доц.; доценти кафедри приватного права: Гарієвська М. Б., канд. юрид. наук, доц.; Трач О. М., канд. юрид. наук, доц.;

Грицишина Л.В, докторка філософії з права, доц.; Ромась М.І., докторка філософії з права, доц.; Ромась Д.С., доктор філософії з права.

Запрошені: доцент кафедри міжнародного та європейського права Іваницький А. М., доктор філософії з права, доцент, аспірант кафедри трудового, земельного та господарського права Палійчук В.Б.

З присутніх – 3 доктори юридичних наук, 15 кандидатів юридичних наук і докторів філософії – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України»**, виконаного в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова та поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право щодо рекомендації до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

завідувачку кафедри приватного права, докторку юридичних наук, професорку Гринько С. Д., яка повідомила присутніх про те, що Палійчук Володимир Богданович народився в м. Городок, Хмельницької області 27 липня 1998 року. У 2015 році закінчив навчання у Городоцькій гімназії (нині Городоцький ліцей №1) Хмельницької області. З 2015 р. по 2019 р. та з 2019 по 2021 навчався у Київському національному університеті імена Тараса Шевченка, по закінченню якого здобув ступені «бакалавра» та «магістра» відповідно за спеціальністю «Правознавство». У 2019 р. прийнятий на посаду «помічника юриста» Товариства з обмеженою відповідальністю «Міжнародна юридична фірма «Інтегрітес». У 2021 р. переведений на посаду молодшого юриста, а згодом звільнений із займаної посади за власним бажанням. У 2021 році призначений на посаду «юриста» Товариства з обмеженою відповідальністю «Девтек». У 2023 році звільнений із займаної посади за власним бажанням. Переможець стипендіального конкурсу адвокатської фірми «Грамацький і Партнери» для студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти у 2020 році. Переможець всеукраїнського конкурсу з правознавства серед студентської молоді «Jurcase 2021». На даний час надає юридичні консультаційні послуги компаніям у сфері ІТ.

Вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова рішенням від 28 жовтня 2022 року (протокол №6) було затверджено тему дисертаційного дослідження «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» Палійчука Володимира Богдановича.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького

університету управління та права імені Леоніда Юзькова Костяшкін Іван Олександрович.

Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри трудового, земельного та господарського права на 2023–2028 роки “Правове забезпечення трудових, земельних та господарських відносин в Україні на умовах сталого розвитку” (державний реєстраційний номер 0123U010463), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

СЛУХАЛИ:

виступ аспіранта В.Б. Палійчука, який доповів присутнім основний зміст дисертаційного дослідження, зокрема обґрунтував актуальність теми дослідження, науково-теоретичну та практичну значимість досліджуваної проблеми, визначив мету та завдання дослідження, основні положення, які виносяться на захист, висвітлив методологічну основу дисертації, охарактеризував ступінь наукової розробки обраної теми на сучасному етапі, виклав основні результати дослідження та сформулював висновки і рекомендації, відповів на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Здобувач зазначив, що трансформація відносин власності на землю викликала необхідність формування більш сучасного нормативного регулювання земельних правовідносин. Цей фактор разом з євроінтеграційними прагненнями України мав своїм наслідком підписання Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та поширення юрисдикції Європейського суду з прав людини на Україну. З метою регламентації застосування практики ЄСПЛ український парламент прийняв у 2006 році Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Згідно зі ст. 17 Закону передбачалось, що вітчизняні суди застосовують при розгляді справ практику ЄСПЛ як джерело права.

Незважаючи на те, що з моменту прийняття цього Закону пройшло уже 20 років, теоретичні дослідження практики ЄСПЛ як джерела земельного права довгий час носили вузькоспрямований характер та не стосувались фундаментальних для цього правового механізму питань, зокрема правової природи практики ЄСПЛ, її місця у системі джерел права, правил коректного застосування правових позицій, тощо.

Водночас цей правовий механізм не залишався без уваги землевласників та землекористувачів, які активно використовували процедури, що передбачені Конвенцією, задля захисту своїх земельних прав. Так, з моменту приєднання і до 2022 року у справах проти України були винесено 1840 рішень, з яких 1800 рішень встановили хоча б одне порушення Конвенції. За цим показником Україна займає четверте місце серед держав-підписантів Конвенції. Серед усіх рішень, що були прийняті у справах, 382

стосувались порушень зобов'язань держави щодо захисту права мирного володіння майном. Станом на кінець 2025 року переданими на розгляд складу Суду залишається більше 53 тисяч скарг, серед яких 4 тисячі скарг проти України.

Більше того, низка рішень у земельних спорах проти України носили характер фундаментальних. Так, наприклад, рішення у справі «Рисовський проти України» було вкрай важливим для розвитку принципу «належного урядування» у практиці ЄСПЛ, а справа «Зеленчук і Цицора проти України» підняла фундаментальне питання правомірності мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення.

Отже, в результаті в українській правовій системі склалась ситуація, коли практика ЄСПЛ є і фактично, і законодавчо джерелом земельного права, механізми захисту земельних прав у ЄСПЛ широко використовуються та стосуються часто фундаментальних питань, але доктринальні дослідження у цій темі мають часто вузьконаправлений характер.

Проблематику практики ЄСПЛ як джерела права досліджували: Т.М. Анакіна, Г.В. Анікіна, В. І. Андрейцев, О.О. Бригінець, В.А. Ватрас, Т.Б. Дроботова, Н.В. Ільків, А.М. Іваницький, Т. О. Коваленко, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, Т. В. Лісова, Р.І. Марусенко, А.М. Мірошніченко, В. В. Носік, Р.Б. Сабодаш, М.В. Саннікова, Д.В. Санніков та інші вітчизняні вчені. Також при підготовці дисертаційного дослідження проаналізовано роботи низки іноземних науковців, зокрема Aida Torres Perez, Christos Rozakis, Luis Lopez Guerra, Rupert Cross, Shaun D. Pattinson та інших.

Водночас існуючий стан теоретичних досліджень не надавав можливості відповісти на питання правової природи практики ЄСПЛ, змісту поняття «практика ЄСПЛ», місця практики в ієрархії джерел земельного права, а також не надавав відповідей на деякі інші проблемні питання застосування практики ЄСПЛ під час вирішення земельних спорів. Майже відсутні були також теоретичні дослідження консультативних висновків ЄСПЛ, практики Європейської комісії з прав людини чи фундаментальних правових позицій ЄСПЛ в контексті земельного права, що у сукупності спричинило необхідність здійснення відповідного комплексного наукового дослідження практики ЄСПЛ як джерела земельного права України.

Метою наукового дослідження є обґрунтування правової природи практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України, формулювання наукових висновків щодо поняття «практики ЄСПЛ», місця практики Суду у системі джерел земельного права, змісту фундаментальних правових принципів та релевантних правових позицій, розроблених Європейським судом з прав людини, підготовки практичних рекомендацій та законодавчих змін з метою підвищення рівня захисту земельних прав землевласників та землекористувачів і наближення захисту земельних прав в Україні до європейських стандартів.

Задля досягнення мети були поставлені наступні завдання дослідження:

- проаналізувати юридичну природу поняття “джерело земельного права”;
- дослідити юридичну природу практики Суду як джерела земельного права України;
- з’ясувати чи носять правові позиції ЄСПЛ прецедентний характер за аналогією із прецедентами, що притаманні країнам загального права;
- встановити місце практики Європейського суду з прав людини у системі джерел земельного права;
- здійснити класифікацію правових позицій ЄСПЛ в контексті земельного права;
- проаналізувати правові позиції Суду щодо захисту права на землю за допомогою механізму права на мирне володіння своїм майном;
- здійснити аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо принципу “належного урядування”;
- дослідити правові позиції Європейського суду з прав людини щодо захисту прав на землю через право на справедливий суд;
- проаналізувати правові позиції Суду щодо захисту прав на землю через право на повагу до приватного і сімейного життя;
- розкрити деякі інші проблеми використання практики ЄСПЛ при вирішенні земельних спорів та регулюванні земельних правовідносин.

Об’єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини у сфері формування та застосування норм земельного права України.

Предметом дослідження є правова природа практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України, зміст правових позицій Європейського суду з прав людини та їх застосування при вирішенні земельних спорів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України.

За результатами дослідження сформульовано висновки та пропозиції, що виносяться на захист.

Вперше:

1) обґрунтовано прецедентну правову природу практики ЄСПЛ як джерела земельного права, що характеризується наступними ознаками: наднаціонально-ієрархічна роль ЄСПЛ стосовно українських судів, нормотворчий характер правових позицій Суду, обов’язковість використання практики ЄСПЛ як джерела земельного права, наявність аналога *ratio decidendi* у рішеннях та ухвалах Суду, стабільність та передбачуваність Судової практики;

2) запропоноване доктринальне визначення практики ЄСПЛ як джерела земельного права України, а саме як створюваний наднаціональною судовою установою в процесі тлумачення Конвенції інтерпретаційно-

правовий прецедент, що є обов'язковим для використання при регулюванні земельних правовідносин та вирішенні земельних спорів в Україні;

3) визначено місце практики ЄСПЛ у системі джерел земельного права, а саме, зважаючи на нероздільну правову природу практики Суду і Конвенції та на примат міжнародного права над національним, в ієрархії джерел права практика ЄСПЛ займає те ж місце, що і Конвенція, а саме нижче Конституції, але вище законів України;

4) обґрунтовано, що термін “практика Європейського суду з прав людини” як джерело земельного права включає в себе рішення та ухвали Суду, що були прийняті як у справах проти України, так і проти інших держав. Запропоновано внести зміни у ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», встановивши, що “практика ЄСПЛ” - це усі рішення та ухвали, прийняті Європейським судом з прав людини у справах проти України та інших держав.

5) обґрунтовано необхідність використання механізму консультативних висновків Європейського суду з прав людини при вирішенні земельних спорів, а також досліджено законодавчі недоліки визначення їхньої юридичної природи. Запропоновано внести зміни до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», додавши наступне: “Консультативні висновки не мають обов'язкової сили, але враховуються судами при вирішенні питань, що виникли у зв'язку із правами, гарантованими Конвенцією”;

6) запропоновано визначення категорії “інтересів суспільства” у практиці ЄСПЛ в розрізі земельних спорів, а саме як політичні, економічні, екологічні, безпекові та інші публічні потреби, які виправдовують позбавлення особи права власності на землю за умови дотримання принципів законності та пропорційності;

7) розкрито негативні сторони визнання практики ЄСПЛ джерелом земельного права: Суд здатен у своїй практиці встановлювати нові правила регулювання земельних правовідносин, які не затверджені парламентом; держава має обмежені можливості контролю за розвитком цих норм;

8) обґрунтовано юридичну природу практики Європейської комісії з прав людини як джерела земельного права. Запропоновано внести зміни до ГПК України, ЦПК України та КАС України, передбачивши, що практика Європейської комісії з прав людини теж є джерелом права;

удосконалено:

9) доктринальне визначення поняття “джерело земельного права” у формально-юридичному сенсі як офіційної форми зовнішнього вираження правових норм (загальнообов'язкових правил поведінки), що регулюють суспільні відносини щодо володіння, користування, розпорядження, управління і охорони земель;

10) поняття “майна” у практиці ЄСПЛ в розрізі земельного права, що включає рухомі і нерухомі об'єкти, в тому числі земельні ділянки, права на

них, економічні інтереси (ліцензії), а також легітимні очікування, які стосуються набуття чи захисту певних економічних активів, в тому числі вимоги, які мають достатню правову підставу у національному законодавстві;

11) наукове розуміння змісту принципу “належного урядування” у практиці ЄСПЛ щодо примусового припинення прав на земельну ділянку: органи державної влади при позбавленні власності на землю зобов’язані діяти вчасно та у належний спосіб, дотримуватись внутрішніх процедур, які мають бути спрямовані на мінімізацію ймовірних помилок, а уже допущені помилки навіть вчинені через недбалість суб’єктів владних повноважень передбачають негайне виправлення, забезпечення відшкодування особам, чие право мирно володіти землею було порушено та покладення негативних наслідків на державу, а не на землевласників та землекористувачів;

12) наукові підходи щодо правових вимог, яких повинна дотримуватись держава при вирішенні земельних спорів з урахуванням практики ЄСПЛ: суд, який розглядає спір повинен мати законодавче підґрунтя для цього та дотримуватись встановлених процедур; суди повинні характеризуватись як суб’єктивною, так і об’єктивною неупередженістю, в тому числі не повинно бути підстав вважати, що у судовий процес можуть здійснюватися неправомірні втручання зі сторони інших суддів чи державних органів; учасник земельного спору повинен мати реальну можливість виконати остаточне рішення суду; несумісність принципу верховенства права та права на справедливий суд з необмеженим строком права певних державних органів (наприклад, органів прокуратури) опротестувати остаточне рішення суду;

дістали подальшого розвитку:

13) наукові підходи щодо класифікації правових позицій ЄСПЛ, які застосовуються при вирішенні земельних спорів та регулюванні земельних правовідносин, а саме: правові позиції щодо захисту права мирного володіння землею, правові позиції щодо вимог до дій чи бездіяльності суб’єктів владних повноважень та правові позиції щодо права на справедливий суд як механізм захисту земельних прав;

14) доктринальні підходи до змісту вимог триступеневого тесту Європейського суду з прав людини на правомірність позбавлення права власності особи на землю в частині впорядкування наступних правових позицій Суду: щодо дотримання принципу законності, а саме неодмінної умови наявності достатньо доступного, чіткого та передбачуваного законодавчого підґрунтя; щодо інтересів суспільства, які визначаються національними судами і державними органами та можуть включати усунення соціальної нерівності у житловій сфері, охорону довкілля, перехід до ринкової економіки, прийняття земельних планів, тощо; а також щодо принципу пропорційності, який передбачає наявність справедливого балансу між інтересами суспільства та індивіда та потребує дотримання державними органами своїх процедур, наявності компенсації за позбавлення власності на землю, врахування розміру компенсації та інші фактори.

По закінченню доповіді присутніми було поставлено до аспіранта Палійчука В.Б. такі питання:

Анікіна Г. В., к. ю. н., доцентка: Ви стверджуєте, що земельні відносини завжди мають майновий елемент. Чи не здається Вам, що дане твердження може бути контроверсійним, зважаючи на те, що деякі земельні відносини можуть мати екологічний чи управлінський характер?

Відповідь: Дякую за запитання. Питання змісту земельних правовідносин є загалом дискусійним, оскільки згідно з приписами Земельного кодексу України земельні відносини - це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. У правовій доктрині земельного права земельні відносини часто розглядаються більш широко, як ви коректно зауважили, як відносини щодо управління землею, її охороною, тощо. У даному твердженні малось на увазі, що навіть управлінські відносини чи відносини екологічного характеру в межах земельного права стосуються певного майна – земельної ділянки. Водночас погоджуюсь, що формулювання можна було покращити задля уникнення непорозумінь.

Ватрас В.А., д.ю.н., професор: У мене виникло два запитання. Скажіть, будь ласка, як на вашу думку співвідноситься практика ЄСПЛ та практика вітчизняних судів? Окрім цього, скажіть, будь ласка, як найбільш ймовірно буде ставитись ЄСПЛ до конфіскації об'єктів власності іноземців (росіян) у зв'язку із збройною агресією проти України?

Відповідь: Дякую за запитання. У межах мого дисертаційного дослідження практика Верховного Суду, в тому числі, досліджується з метою доказування зростання юридичної ваги висновків Верховного Суду. Зважаючи на передбачений законодавством механізм перегляду судових рішень у зв'язку із виключними обставинами (якими є в тому числі рішення ЄСПЛ), українські суди фактично можуть переглянути судові рішення, яке визнане Європейським судом з прав людини таким, що порушує Україною взятих нею міжнародних зобов'язань. Відтак практика ЄСПЛ є визначальною для вітчизняних судів.

Що стосується другого питання, то Суд під час вирішення питання конфіскації землі у іноземців, буде перевіряти дотримання принципів законності, легітимної мети та пропорційності. Під час перевірки дотримання принципу пропорційності суд буде враховувати багато факторів, зокрема наявність компенсації, її розмір, поведінка обох сторін у межах цієї процедури, участь та роль конкретної особи у збройній агресії проти України, тощо.

Бойко А.О., кандидат наук з державного управління, доцент: Зважаючи на принцип «належного урядування» у практиці ЄСПЛ та неможливості покладення на приватну особу наслідків помилок державних

органів, як це повинно бути інкорпоровано в українське законодавство в контексті добросовісних набувачів?

Відповідь: Дякую за запитання. У кожному випадку, коли ЄСПЛ розглядає питання правомірності чи неправомірності втручання у право особи на землю, Європейський суд з прав людини розглядає питання пропорційності у комплексі з іншими факторами та обставинами (поведінка набувача, характер помилки, тощо). Правова позиція про неможливість покладання негативних наслідків на приватну особу за помилки державних органів надає додатковий захист добросовісному набувачу, але для того, щоб визнати наявність порушення, потрібно враховувати усі обставини конкретної справи.

Тараненко Л.С, к. ю. н., доцентка: Ви вказуєте, що консультативні висновки Європейського суду з прав людини не мають обов'язкової сили, але враховуються судами при вирішенні питань, що виникли у зв'язку із правами, гарантованими Конвенцією. Що ви мали на увазі?

Відповідь: Дякую за запитання. Консультативні висновки ЄСПЛ згідно з Протоколом №16 до Конвенції не мають обов'язкової сили і не встановлюють наявності чи відсутності порушення Конвенції у справі. Вони дають відповідній вищій судовій установі орієнтири для оцінки справи, а також наводять важливі для цієї справи існуючі правові позиції ЄСПЛ, а тому видається доречним вітчизняним судам проаналізувати ці правові позиції та фінальні рекомендації Суду в контексті конкретних фактичних обставин справи при вирішенні спору.

Іваницький А. М., доктор філософії з права, доцент: У межах свого дисертаційного дослідження ви стверджуєте, що практика ЄСПЛ це інтерпретаційно-правовий прецедент. Чому ви не розглядаєте правову природу практики ЄСПЛ як усталену практику судової установи, що характерна країнам романо-германської правової системи?

Відповідь: Дякую за запитання. На мою думку інтерпретаційно-правовий прецедент має характер усталеної практики в тому числі. Дуже часто у межах своїх рішень та ухвал ЄСПЛ повторює одні і ті ж правові позиції, що розвивались протягом десятиліть. Водночас суди багатьох юрисдикцій часто схиляються до слідування усталеним правовим позиціям інших судів, особливо тих, що займають вище місце у ієрархії. Однак, усталену практику від прецеденту відрізняє обов'язковість його застосування, а не просто прагнення суду до підтримки усталеності практики. Приписи законодавства прямо вказують, що практика ЄСПЛ є джерелом права, що свідчить про обов'язковість її застосування при вирішенні земельних спорів.

Окрім цього, у межах дисертаційного дослідження практика ЄСПЛ порівнюється з «класичними» прецедентами, щоб виявити співпадіння ознак і зробити висновки щодо правової природи практики Суду. Водночас я дотримуюсь позиції, що це не класичний прецедент, а специфічний

інтерпретаційно-правовий прецедент. На відміну від класичного він створює нові правила у результаті тлумачення існуючих норм Конвенції.

Місінкевич А.Л., к. ю. н., доцентка: Ви могли б більш детально пояснити свою позицію щодо негативних аспектів визнання практики ЄСПЛ джерелом земельного права України?

Відповідь: Дякую за запитання. У випадку, коли законодавчо передбачено, що практика ЄСПЛ є джерелом земельного права, фактично виникає ситуація, коли Європейський суд з прав людини може створювати нові загальнообов'язкові правила поведінки для держав. Ці правила, що впливають на земельні права, не розглядаються і не затверджуються парламентом. Держава має обмежені можливості впливати на них. Ситуація може ще більше ускладнитись, якщо правові позиції Суду будуть суперечити Конституції, оскільки вона має вищу юридичну силу, але якщо суди будуть ігнорувати практику Суду і покладатись на Конституцію, то це може призводити до чергових справ проти України в ЄСПЛ. У такому разі залишається покладатись на те, що Конституційний Суд України буде трактувати Конституцію України з урахуванням практики ЄСПЛ. Подібний недолік є неодмінним наслідком визнання юрисдикції наднаціональної судової установи.

Бляхарський Я.С., к. ю. н.: Чому ви пропонуєте внести зміни до процесуальних кодексів в частині правової природи практики Європейської комісії з прав людини?

Відповідь: Дякую за запитання. Варто визнати, що практика Комісії уже не є такою ж актуальною як практика ЄСПЛ, оскільки у межах останньої часто були більш деталізовані старі правові позиції Європейської комісії з прав людини. Окрім цього, Комісія була реорганізована, а тому обсяг її правових позицій не змінюється. Водночас суди досі часом на неї посилаються, а зважаючи на неузгодженість норм Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та процесуальних кодексів, видається необхідним внести відповідні уніфікуючі правки.

ВИСТУПИЛИ:

завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права, доктор юридичних наук, професор **Костяшкін І.О.**, як науковий керівник, зробив коротку характеристику виконання індивідуального плану освітньої та наукової роботи та особи здобувача.

Виконання індивідуального плану освітньої роботи (освітня складова освітньо-наукової програми).

Аспірант Палійчук В. Б. повністю виконав індивідуальний план освітньої роботи, що відповідає навчальному плану Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова підготовки фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

галузі знань 08 Право аспірантури, складеного згідно Національної рамки кваліфікацій та вимог Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами і доповненнями).

Палійчук В. Б. у повному обсязі та в установлені терміни виконував вимоги індивідуального освітнього плану, брав активну участь у лекційних і семінарських заняттях, організованих науково-педагогічними працівниками університету, виконував роль старости групи. У процесі навчання здобувач сформував загальнонаукові (філософські) компетентності, необхідні для розвитку системного наукового мислення, дотримання професійно-етичних принципів і розширення загального культурного світогляду («Філософія науки» - 5 кредитів).

У комплексі із вивченням дисциплін «Академічна доброчесність та захист права інтелектуальної власності» (4 кредити), «Тлумачення нормативно-правових актів» (4 кредити) і «Організаційні та правові засади підготовки і захисту дисертації» (3 кредити) аспірант Палійчук В.Б. розвинув здібності написання дисертаційного дослідження, вирішення складних науково-правових суперечностей та колізій, продукування нових наукових висновків, структурування наукової новизни та отриманих висновків. Окрім цього, аспірант поглибив знання щодо вимог використання наукових джерел, дотримання принципів академічної доброчесності, а також процедури захисту дисертації. Палійчуком В. Б. здобуто достатні теоретичні знання та компетентності, необхідні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності («Організаційні та правові засади підготовки і захисту дисертації»).

У процесі виконання освітньо-наукової програми аспірант набув комплексних теоретичних і практичних навичок, необхідних для здійснення наукової діяльності у сфері права, зокрема у результаті вивчення дисциплін «Методологія наукових досліджень у галузі права» (4 кредити) та «Юридична техніка» (4 кредити) поглиблено навички здійснення самостійних правових досліджень, застосування сучасних методів наукового пізнання, підготовки пропозицій до законодавства, тощо.

Палійчук В.Б. у межах курсу «Інформаційні технології в наукових дослідженнях» (3 кредити) також здобув навички використання сучасних технологій та інформаційних ресурсів задля проведення наукових досліджень.

Під час виконання освітньо-наукової програми аспірантури Палійчук В. Б. набув важливих навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проєктами та складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень («Культура мовлення науковця» – 3 кредити, «Практична риторика» – 3 кредити).

Аспірант під час виконання освітньої програми загалом та зокрема під час вивчення дисципліни «Академічне письмо іноземною мовою» (6 кредитів) здобув мовні компетентності, які дозволяють самостійно досліджувати іноземні наукові джерела, перекладати та інтерпретувати оригінальні тексти рішень, ухвал, консультативних висновків Європейського суду з прав людини, інші акти міжнародних установ, а також презентувати результати свого наукового дослідження англійською мовою.

Вивчення дисциплін «Механізм реалізації права власності на землю» (4 кредити), «Теоретичні засади правового регулювання цивільних відносин» (4 кредити), «Проблеми теорії держави і права» (4 кредити), а також «Теоретичні засади колізійного регулювання міжнародних приватно-правових відносин» (3 кредити) дозволило Палійчуку В. Б. поглибити наукове розуміння сучасних методів захисту прав на землю, актуального стану земельного законодавства, а також вміння комплексного аналізу правових явищ.

Виконання індивідуального плану наукової роботи (наукова складова освітньо-наукової програми).

Аспірант Палійчук Володимир Богданович у повному обсязі та вчасно виконав індивідуальний план освітньо-наукової роботи, що підтверджується наданими письмовими та усними звітами на засіданнях кафедри трудового, земельного та господарського права, а також безпосередній комунікації з науковим керівником.

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 28 жовтня 2022 року, протокол № 6, рішення № 3.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103) та теми кафедри трудового, земельного та господарського права: «Правове забезпечення трудових, земельних та господарських відносин в Україні на умовах сталого розвитку» (державний реєстраційний номер 0123U010463).

Дисертація Палійчука В.Б. є актуальним та оригінальним науковим дослідженням, що містить висновки та рекомендації з ознаками наукової новизни. Актуальність обраної теми обґрунтовується її недостатнім теоретичним дослідженням, але водночас широким використанням механізмів звернення до Європейського суду з прав людини для захисту земельних прав. Фундаментальні прогалини законодавства з цього приводу, а також дискусійність правової природи практики ЄСПЛ як джерела земельного права України та її місця в системі джерел земельного права призводить до необхідності наукового дослідження цього правового механізму. Окрім цього, аналіз розроблених Європейським судом з прав людини фундаментальних правових позицій є важливим для розвитку

доктрини земельного права України, а також підвищення стандартів захисту земельних прав в Україні.

Під час здійснення дисертаційного дослідження аспірант Палійчук В.Б. використовував актуальні та релевантні методи наукового пізнання, зокрема були використані діалектичний, формально-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий та інші методи. Обрана структура наукового дослідження дозволяє зосередитись як на аналізі фундаментальних питань ролі та правової природи практики ЄСПЛ у контексті земельного права України, так і на дослідженні основоположних та релевантних правових позицій ЄСПЛ, а також деяких проблемних питань застосування практики Європейського суду з прав людини. Аналіз поточної правової ситуації та обґрунтування власних наукових висновків здійснюється аспірантом послідовно та логічно.

Палійчук В.Б. здійснив комплексний аналіз наукових праць вітчизняних правників, а також деяких іноземних науковців. Аспірант дослідив як вітчизняне, так й іноземне законодавство, а також як найновіші, так і усталені правові позиції Європейського суду з прав людини. Окрім цього, було здійснено аналіз практики вітчизняних судів щодо застосування практики ЄСПЛ під час вирішенні земельних спорів, що підтверджує обґрунтованість здійсненого наукового дослідження.

Палійчук В.Б. у межах дисертації аргументовано обґрунтовує свою позицію, аналізує з дотриманням норм академічної доброчесності та наукової етики наявні теоретичні дослідження на аналогічну чи суміжні теми. Можна стверджувати, що наукові результати дисертаційної роботи отримані особисто, а Палійчук Володимир Богданович під час роботи над дисертаційним дослідженням проявив себе як старанний науковець, який здатен аргументовано і логічно пояснювати та відстоювати свою точку зору, а також водночас враховувати справедливі зауваження наукового керівника при доопрацюванні дисертації.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації).

Аспірант дотримувався Кодексу академічної доброчесності Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова під час здійснення дисертаційного дослідження: самостійно виконував навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання, здійснював посилання на джерела інформації, дотримувався норм законодавства про авторське право і суміжні права, а також надавав достовірну інформацію про результати власної наукової та навчальної діяльності.

Відповідність дисертації вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «23» березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями) та пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Дисертація Палійчука В.Б. на тему: «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» носить характер комплексної, обґрунтованої та актуальної наукової роботи, що відображає глибоке розуміння автором обраної теми, а також містить висновки, що мають ознаки наукової новизни. Кількість і якість висновків свідчать про науковий характер дослідження, що відповідає науковому ступеню доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», галузі знань «Право».

Наукові результати були опубліковані у вигляді 16 публікацій за період з 2020 по 2026 рік, зокрема 8 наукових статей (сім з яких було опубліковано в українських виданнях, що є фаховими з юридичних наук, а також одна у науковому виданні *Visegrad Journal on Human Rights*, який належить до періодичних наукових видань держав, які входять до Європейського Союзу). Окрім цього, матеріали дисертації були апробовані на наукових конференціях, а тези доповідей були опубліковані у 8 збірниках тез конференцій.

Отже, дисертаційне дослідження Палійчука Володимира Богдановича на тему: «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «23» березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а тому рекомендується до попередньої експертизи дисертації та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Кандидат юридичних наук, доцентка Анікіна Г.В. зазначила:

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Практика ЄСПЛ як джерело земельного права України» зумовлена сучасними тенденціями розвитку національної правової системи України, посиленням ролі міжнародних стандартів захисту прав людини та необхідністю забезпечення ефективного механізму захисту земельних прав. У контексті євроінтеграційних процесів і виконання Україною міжнародних зобов'язань особливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини як

джерела тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та формування обов'язкових стандартів правозастосування у сфері земельних відносин.

Особливої актуальності дослідження набуває у зв'язку з трансформацією земельного законодавства України, відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення, збільшенням кількості земельних спорів та необхідністю забезпечення балансу між приватними і публічними інтересами у сфері використання та охорони земель. Земельні правовідносини безпосередньо пов'язані з реалізацією права власності, гарантованого статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, а тому практика ЄСПЛ має суттєвий вплив на визначення меж втручання держави у здійснення права власності на землю, критеріїв законності такого втручання, принципів пропорційності та справедливого балансу між суспільним інтересом і інтересом держави.

Не менш важливим є те, що в національній правовій науці та практиці досі відсутній єдиний підхід до визначення правової природи практики ЄСПЛ, її місця у системі джерел земельного права та особливостей застосування судами під час вирішення земельних спорів. Попри законодавче закріплення обов'язковості застосування судами практики ЄСПЛ, питання її розуміння як джерела саме земельного права залишається недостатньо дослідженим у доктрині.

Зважаючи на зазначене дисертація Володимира ПАЛІЙЧУКА на тему «Практика ЄСПЛ як джерело земельного права України» є актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Рецензована робота є комплексним теоретико-прикладним дослідженням практики ЄСПЛ як джерела земельного права України. Обґрунтованість одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, аналізом праць вітчизняних та зарубіжних вчених, судовою практикою, комплексним аналізом судових рішень ЄСПЛ, національного законодавства України щодо визнання практики ЄСПЛ джерелом земельного права. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті і завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних та ефективно застосованих автором методів дисертаційного дослідження.

Результати дисертаційної роботи спрямовані на внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного земельного законодавства України, врегулювання правових колізій та можуть бути використані під час підготовки підручників, науково-практичних коментарів Земельного кодексу України, у практичній діяльності правників, а також під час викладання навчальних дисциплін, таких як: «Земельне право» та «Правова охорона земель».

Дисертант показав глибокі теоретичні та практичні знання досліджуваної тематики, вміння самостійно узагальнювати і аналізувати

нормативні акти, загальну та спеціальну літературу, судову практику, робити науково обґрунтовані висновки, формулювати визначення правових понять і пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Дисертація є завершеним, актуальним, самостійним та аргументованим дослідженням. Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і завдань.

На особливу увагу заслуговує:

- 1) проведений ґрунтовний аналіз доктринальних підходів до розуміння джерел права і практики ЄСПЛ як джерела земельного права України. Особливо цінною є систематизація наукових підходів, критичний аналіз навчальної літератури та поступове підведення до авторських дефініцій поняття «джерело земельного права» і «практика ЄСПЛ». Текст демонструє належний рівень володіння науковим матеріалом та здатність до самостійного теоретичного узагальнення;
- 2) висновок автора, що фактична судова практика в Україні значно ширша за буквальне тлумачення Закону, оскільки вітчизняні суди систематично посилаються не лише на рішення ЄСПЛ у справах проти України, а й на рішення Суду щодо інших держав. Доведено, що такий підхід відповідає природі практики ЄСПЛ, адже правові позиції Суду є взаємопов'язаними, формуються еволюційно та застосовуються незалежно від держави-відповідача. З огляду на це запропоновано законодавчо закріпити визначення практики ЄСПЛ як усіх рішень та ухвал Суду, прийнятих як у справах проти України, так і щодо інших держав;
- 3) дослідження правової природи практики Європейської комісії з прав людини. Автором встановлено неузгодженість між Законом і процесуальними кодексами України щодо її застосування. Доведено, що практика Комісії, незважаючи на припинення її діяльності після реформи конвенційного механізму, зберігає значення для правозастосування та періодично використовується Верховним Судом під час вирішення земельних спорів. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до процесуальних кодексів України та прямо передбачити застосування практики Європейського суду з прав людини і практики Європейської комісії з прав людини як джерела права;
- 4) висновок автора про те, що Європейський суд з прав людини застосовує автономне тлумачення поняття «майно» та не обмежується його формальним визначенням у національному законодавстві. Автор переконливо демонструє, що у практиці ЄСПЛ «майном» можуть визнаватися не лише земельні ділянки чи інші речові права, а й різноманітні економічні інтереси, зокрема вимоги про компенсацію, право користування землею, право на забудову та інші майнові інтереси. Особливо важливим є висновок про те, що складовою поняття «майно» можуть бути також «легітимні очікування», якщо вони мають достатнє правове підґрунтя у законодавстві, адміністративному акті чи судовому рішенні;

5) висновок автора про те, що практика ЄСПЛ забезпечує захист не лише власникам земельних ділянок, а й орендарям, постійним землекористувачам та особам, які перебувають у процесі оформлення прав на землю. Автор обґрунтовано доводить, що для ЄСПЛ визначальним є не формальний статус особи, а наявність реального майнового інтересу, який має економічну цінність та достатню правову основу;

6) У підрозділі 2.2. дисертації Особливої уваги заслуговує проведений аналіз справ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, *Hentrich v. France*, *Beyeler v. Italy* та *Rysovskyy v. Ukraine*, оскільки автор не обмежується формальним викладом фабули справ, а здійснює змістовний аналіз правових позицій ЄСПЛ та демонструє їх вплив на формування принципу «належного урядування». Вдалим є також акцент на взаємозв'язку цього принципу із критерієм пропорційності та забезпеченням «справедливого балансу» між публічними й приватними інтересами.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 16 публікаціях, а саме: 7 наукових статей у наукових виданнях України, які є фаховими з юридичних наук, 1 наукова стаття у науковому виданні *Visegrad Journal on Human Rights*, який належить до періодичних наукових видань держав, які входять до Європейського Союзу (Словаччина), а також у 8 збірниках тез матеріалів науково-практичних конференцій, у тому числі міжнародних, а також всеукраїнського круглого столу.

Дисертаційне дослідження В. Б. Палійчука виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Аналіз змісту роботи свідчить про самостійний характер проведеного дослідження, належне використання наукових джерел та коректне оформлення посилань на праці інших авторів. Використані у роботі наукові положення, ідеї та результати супроводжуються відповідними бібліографічними посиланнями, що відповідає вимогам наукової етики та чинним стандартам оформлення дисертаційних досліджень. Ознак плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження не виявлено. Подані висновки та сформульовані наукові положення є результатом особистої наукової роботи здобувача, що підтверджується змістом дисертації та публікаціями автора за тематикою дослідження.

При цьому робота не позбавлена дискусійних положень, які потребують уточнення, зокрема:

1. Простежується певна суперечність щодо консультативних висновків ЄСПЛ. У роботі обґрунтовується, що вони не мають обов'язкової сили та не є джерелом права, однак одночасно наголошується на необхідності їх обов'язкового врахування судами. Такий підхід є загалом логічним, але потребує чіткішого пояснення співвідношення між поняттями «джерело права», «обов'язковість» та «врахування». Інакше виникає ризик подвійного тлумачення правової природи консультативних висновків.

2. Не до кінця узгодженим в дисертаційному дослідженні виглядає і питання ієрархії джерел права. У висновках зазначено, що практика ЄСПЛ займає те саме місце у системі джерел земельного права, що і Конвенція, тобто є вищою за національне законодавство. Водночас у тексті не приділено достатньої уваги співвідношенню практики ЄСПЛ з Конституцією України та рішеннями Конституційного Суду України. Доцільно більш детально обґрунтувати межі пріоритету практики ЄСПЛ у випадку потенційного конфлікту із конституційними положеннями або правовими позиціями КСУ.

3. Потребує додаткової аргументації й висновок про те, що «земельні відносини завжди містять майновий елемент». Це твердження є дещо категоричним, оскільки окремі земельні правовідносини можуть мати переважно публічно-правовий, екологічний або управлінський характер. Доцільно було б уточнити, що майновий елемент є домінуючим у більшості земельних відносин або у відносинах щодо володіння, користування та розпорядження землею.

4. Недостатньо обґрунтованим виглядає також висновок про те, що «ЄСПЛ фактично захищає право власності осіб, які не були оформлені власниками земельної ділянки». У такому формулюванні виникає ризик надмірного узагальнення, оскільки Суд переважно захищає не саме право власності, а майновий інтерес чи легітимне очікування, які визнаються «майном» у розумінні Конвенції. Тут варто чіткіше розмежувати захист права власності та захист майнового інтересу.

5) У частині, присвяченій незалежності та безсторонності суду, варто глибше розкрити практичне значення об'єктивного та суб'єктивного критеріїв неупередженості саме для земельних спорів. Наприклад, доцільно обґрунтувати, чому земельні спори є особливо чутливими до ризиків зовнішнього впливу через значну економічну цінність земельних ресурсів, участь органів державної влади та місцевого самоврядування або наявність суспільного інтересу щодо використання земель.

Водночас наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації і наукових публікацій здобувача та не применшують їхнього належного наукового рівня. Дисертантом продемонстровано високий ступінь самостійності у дослідженні складної та багатогранної наукової проблематики, здійснено ґрунтовний теоретико-правовий аналіз і сформульовано низку вагомих наукових висновків та практично значущих положень. Наукові публікації здобувача належним чином відображають основний зміст дисертації, репрезентують ключові положення проведеного дослідження та засвідчують апробацію отриманих наукових результатів у фаховому науковому середовищі.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження *Володимира Богдановича Палійчука* на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016

року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – дослідження *Володимир Богданович Палійчук* заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Доктор філософії з права, доцент Іваницький А.М. зазначив:

Дисертація Володимира Богдановича Палійчука на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» є актуальною, своєчасною та такою, що має не лише теоретичне, але й вагомим практичне значення. Автором порушено важливі питання співвідношення міжнародних стандартів захисту прав людини та національного земельного законодавства, проаналізовано роль практики ЄСПЛ у формуванні сучасної доктрини захисту права власності на землю, а також досліджено вплив рішень ЄСПЛ на національного законодавства України.

Ознайомлення з дисертацією дає підстави стверджувати, що автору вдалося здійснити ґрунтовне наукове дослідження проблематики захисту земельних прав крізь призму практики ЄСПЛ, що має важливе значення для подальшого розвитку національної правової системи та імплементації європейських стандартів у сфері земельних правовідносин.

Як наслідок, заслуговують на увагу такі пропозиції та висновки автора:

1. Запропоновано авторське доктринальне визначення поняття «джерело земельного права», як офіційної форми зовнішнього вираження правових норм (загальнообов'язкових правил поведінки), що регулюють суспільні відносини щодо володіння, користування, розпорядження, управління і охорони земель.

2. Сформовано доктринальне визначення «практики ЄСПЛ» як створюваний наднаціональною судовою установою в процесі тлумачення Конвенції інтерпретаційно-правовий прецедент, що є обов'язковим для використання при регулюванні земельних правовідносин та вирішення земельних спорів в Україні.

3. Обґрунтовано необхідність внесення змін до ч. 4 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України, ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України та ч. 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України в частині врахування практики Європейської комісії з прав людини під час судового провадження.

4. Надано авторське визначення інтересів суспільства в аспекті позбавлення права власності на землю крізь призму практики ЄСПЛ як політичні, економічні, екологічні, безпекові та інші публічні потреби, які

виправдовують позбавлення особи права власності на землю за умови дотримання принципів законності та пропорційності.

5. Доречною є позиція здобувача, що право на справедливий суд, з урахуванням усталеної практики Суду у сфері земельних правовідносин, передбачає, що учасник земельних правовідносин повинен не просто мати можливість звернутись до суду із проханням вирішити спір, а й також ефективно захистити свої права шляхом виконання остаточного рішення суду у справі, а неможливість держави протягом розумного строку забезпечити виконання судового рішення у земельному спорі свідчить про порушення права особи на справедливий суд.

6. На підтвердження сформульованих теоретичних положень автором широко використано матеріали судової практики, зокрема практики Європейського суду з прав людини, що забезпечує належний рівень аргументованості наукових висновків і сприяє поглибленому розкриттю досліджуваної проблематики. Залучення релевантної правозастосовної практики дозволило дисертанту не лише проілюструвати окремі доктринальні положення, але й продемонструвати їх практичне значення в умовах сучасного розвитку земельних правовідносин.

7. Особливої уваги заслуговують сформульовані автором пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, які характеризуються належним рівнем теоретичного опрацювання, практичною спрямованістю та системним підходом до вирішення наявних правових проблем. Запропоновані законодавчі зміни свідчать про високий рівень наукового пошуку дисертанта, його здатність до критичного переосмислення існуючих нормативно-правових конструкцій та прагнення до формування ефективних механізмів імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини у сфері земельного права України.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зрахованих за темою дисертації.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 16 публікаціях, а саме: 7 наукових статей у наукових виданнях України, які є фаховими з юридичних наук, 1 наукова стаття у науковому виданні *Visegrad Journal on Human Rights*, який належить до періодичних наукових видань держав, які входять до Європейського Союзу (Словаччина), а також у 8 збірниках тез матеріалів науково-практичних конференцій, у тому числі міжнародних, а також всеукраїнського круглого столу.

При цьому робота не позбавлена дискусійних положень, які потребують уточнення, зокрема:

1. Потребує додаткового обґрунтування позиція автора щодо визначення прецедентного характеру практики Європейського суду з прав людини і фактично надання йому автором змісту та статусу «класичного» прецеденту як джерела права.

2. Суперечливим в плані доцільності видається запропоноване автором внесення змін до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в контексті

закріплення, що консультативні висновки Суду не мають обов'язкової сили, адже вказане положення дублюється зі змістом ст. 5 Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що як вірно відзначає автор у межах своєї роботи, в силу принципу примату міжнародного автора, є вищим актом в порівнянні із законами України та вже є частиною національного законодавства України в силу його ратифікації.

3. Автор в межах роботи оперує поняттями «захист земельних прав» та «механізм захисту земельних прав», які раціонально використовувати в розрізі теми його праці, проте, на наше переконання, автору доцільно надати своє власне авторське визначення та зміст вказаних понять, що, в тому числі, додатково обґрунтувало наукову новизну його дослідження.

Водночас наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та не применшують його належного наукового рівня. Дисертантом продемонстровано високий ступінь самостійності у дослідженні складної та багатогранної наукової проблематики, здійснено ґрунтовний теоретико-правовий аналіз і сформульовано низку вагомих наукових висновків та практично значущих положень. Наукові публікації здобувача належним чином відображають основний зміст дисертації, репрезентують ключові результати проведеного дослідження та засвідчують апробацію отриманих наукових результатів у фаховому науковому середовищі.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження *Володимира Богдановича Палійчука* на тему «Практика ЄСПЛ як джерело земельного права України», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – дослідження *Володимир Богданович Палійчук* заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

доктор юридичних наук, професор Ватрас В.А., який зазначив, що дисертаційне дослідження актуальне та своєчасне, зважаючи на значну кількість звернень до ЄСПЛ із скаргами проти України. Недостатнє науково-теоретичне дослідження цієї теми призводить до помилок під час

правозастосування, зокрема у зв'язку із нерозумінням правової природи цього механізму захисту земельних прав, основоположних принципів ЄСПЛ, тощо.

На думку В. А. Ватраса, позитивним є те, що автор дослідив місце практики ЄСПЛ у системі джерел земельного права. Довготривала відсутність консенсусу з цього приводу призводила до применшення її значення, формальних посилань на неї або навпаки ігнорування. Відсутність обґрунтованої теоретико-правової основи істотно знижувала ефективність цього правового механізму захисту земельних прав. Окрім цього, питання чіткої ієрархії джерел права є визначальним для держав, що керуються принципом верховенства права.

Позитивним також видається дослідження міжнародного досвіду щодо ролі практики Європейського суду з прав людини, оскільки це дозволяє більш багатосторонньо проаналізувати цей правовий механізм через призму його сприйняття законодавцями інших країн.

Водночас В. А. Ватрас зазначає, що робота має деякі дискусійні моменти. Так, наприклад, доречним видається поглиблення аналізу щодо визначення у межах рішення чи ухвали ЄСПЛ частин, які стають новим правилом, а які лише описують контекст справи або є додатковою аргументацією суду. Окрім цього, корисним видається поглибити аналіз щодо того, наскільки чинне земельне законодавство узгоджується із правовими позиціями Європейського суду з прав людини.

Водночас зауваження, на які було звернуто увагу, не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження. Пошукувач сформулював достатньо обґрунтовані висновки, при цьому цілий ряд важливих положень і практичних пропозицій запропоновано вперше. Отже, наукове дослідження Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» є актуальним та обґрунтованим, а також повинно бути рекомендоване до захисту.

Кандидат юридичних наук, Бляхарський Я.С. вказав, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, зважаючи на поточні виклики для земельного права, а також зростання значущості судової практики в Україні. Дослідження цієї теми є особливо актуальним також у контексті євроінтеграційних прагнень України, оскільки гармонізація європейського та українського законодавства неможлива без врахування практики Європейського суду з прав людини. Окрім цього, практика ЄСПЛ завжди потребує актуалізації, зважаючи на те, що суд регулярно вирішує в тому числі земельні спори і певні правові позиції можуть уточнюватись, покращуватись або видозмінюватись.

Бляхарський Я.С. зазначив, що у межах дисертаційного дослідження вдало було розкрито генезис, а також складові принципу «належного урядування», що є особливо важливим в контексті земельного права України. Деталізація існуючих державних процедур, а також особливий контроль держави над земельними ресурсами підвищує шанси на помилки державних

органів. Аналіз та систематизація складових принципу «належного урядування» вносить ясність з цього приводу та підвищує стандарти захисту земельних прав.

Позитивним також видається детальний аналіз позиції ЄСПЛ щодо змісту поняття «майно». Розуміння змістового наповнення цієї правової категорії є визначальним для коректного застосування практики ЄСПЛ під час вирішення земельних спорів.

Окрім цього, В.Б. Палійчук звертає увагу не лише на позитивні наслідки імплементації правових позицій Європейського суду з прав людини, а й також на негативну сторону цього питання, що свідчить про наукову неупередженість автора та здатність розглядати усю багатогранність обраного правового явища.

Однак дисертаційне дослідження містить й певні спірні нюанси, як, наприклад, недостатнє обґрунтування відмінності класичного судового прецеденту та інтерпретаційно-правового прецеденту, яким, на думку автора, є практика ЄСПЛ. Окрім цього, дискусійним залишається питання правової природи консультативних висновків Європейського суду з прав людини в контексті земельного права.

Водночас зазначені зауваження фундаментально не міняють позитивну характеристику дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України», відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право та вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії і може бути рекомендована до захисту.

Кандидатка юридичних наук, доцентка Тараненко Л.С звернула увагу, що дисертаційне дослідження «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» відповідає темі кафедри трудового, земельного та господарського права: «Правове забезпечення трудових, земельних та господарських відносин в Україні на умовах сталого розвитку», а також є актуальною, зважаючи на поточні виклики у сфері земельного права України.

Тараненко Л.С відзначила високий рівень здійсненої дисертантом аналітичної роботи, що проявляється у великій кількості проаналізованих джерел, зокрема українських та іноземних законодавчих актів, рішень, ухвал та консультативних висновків ЄСПЛ, вітчизняної судової практики, тощо.

Позитивним також є дослідження правових позицій ЄСПЛ щодо права на справедливий суд, які теж сприяють захисту земельних прав в Україні. Окрім цього, варто відзначити практичну корисність запропонованих дисертантом змін до законодавства, які спрямовані на уніфікацію приписів різних нормативно-правових актів, а також усунення існуючих недоліків.

Палійчук В.Б. під час здійснення дисертаційного дослідження використовував актуальні та релевантні методи, зокрема діалектичний, формально-логічні, історико-правовий, порівняльно-правовий, тощо, а також дотримувався поставлених перед собою завдань наукового дослідження.

Водночас Тараненко Л.С звернула увагу на деякі можливості для покращення наукової роботи. Наприклад, доречним було би співвіднести правові позиції Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини, щоб перевірити актуальність останніх, зважаючи на здатність ЄСПЛ за деяких обставин змінювати свої правові позиції, а також тривалу відсутність активності Комісії. Окрім цього, корисним може бути поглиблення аналізу щодо справедливого балансу між приватними та публічними інтересами під час здійснення позбавлення прав на землю.

Незважаючи на існуючі можливості для удосконалення, здійснене дисертаційне дослідження Палійчука Володимира Богдановича свідчить про високий рівень наукового аналізу обраної теми, підготовку нових рекомендацій та висновків, а також дотримання автором вимог академічної доброчесності, а тому наукова робота повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Головуюча на засіданні – завідувач кафедри приватного права, доктор юридичних наук, професор Гринько С.Д. зазначила у підсумку, що дисертація Палійчука Володимира Богдановича є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «23» березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право у разовій спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» присутні вирішили запропонувати:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження *Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України»*, поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право

Актуальність теми. Трансформація відносин власності на землю викликала необхідність формування більш сучасного нормативного

регулювання земельних правовідносин. Цей фактор разом з євроінтеграційними прагненнями України мав своїм наслідком підписання Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та поширення юрисдикції Європейського суду з прав людини на Україну. З метою регламентування застосування практики ЄСПЛ український парламент прийняв у 2006 році Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Згідно зі ст. 17 Закону передбачалось, що вітчизняні суди застосовують при розгляді справ практику ЄСПЛ як джерело права.

Незважаючи на те, що з моменту прийняття цього Закону пройшло уже 20 років, теоретичні дослідження практики ЄСПЛ як джерела земельного права довгий час носили вузько спрямований характер та не стосувались фундаментальних для цього правового механізму питань, зокрема правової природи практики ЄСПЛ, її місця у системі джерел права, правил коректного застосування правових позицій, тощо.

Водночас цей правовий механізм не залишався без уваги землевласників та землекористувачів, які активно використовували процедури, що передбачені Конвенцією, задля захисту своїх земельних прав.

Більше того, низка рішень у земельних спорах проти України носили характер фундаментальних. Так, наприклад, рішення у справі «Рисовський проти України» було вкрай важливим для розвитку принципу «належного урядування» у практиці ЄСПЛ, а справа «Зеленчук і Цищора проти України» підняла фундаментальне питання правомірності мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення.

Отже, в результаті в українській правовій системі склалась ситуація, коли практика ЄСПЛ є і фактично, і законодавчо джерелом земельного права, механізми захисту земельних прав у ЄСПЛ широко використовуються та стосуються часто фундаментальних питань, але доктринальні дослідження у цій темі мають часто вузько направлений характер.

Загальнотеоретичну основу для дослідження становлять праці вітчизняних правників: Т.М. Анакіна, Г.В. Анікіна, В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Н. П. Барабаш, О. Г. Бондар, І. Л. Бондарук, О.О. Бригінець, В.А. Ватрас, О. А. Вівчаренко, Н. С. Гавриш, А. П. Гетьман, О.В. Глушков, Х. А. Григор'єва, С. В. Губарев, Н. В. Данілова, Б. В. Деревянко, А.С. Довгерт, Т.Б. Дроботова, А. В. Духневич, А. С. Євстігнєєв, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, В. А. Зуєв, І. В. Ігнатенко, Н.В. Ільків, А.М. Іваницький, Т. О. Коваленко, Н. І. Коваль, С. М. Коломієць, Н. В. Комарова, А. С. Кондратюк, І. О. Костяшкін, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, Т. В. Лісова, Р.І. Марусенко, А.М. Мірошніченко, В. Л. Мунтян, Л.М. Ніколенко, В. В. Носік, К. П. Пейчев, А. Г. Пенцова, А. С. Попов, І. В. Розуменко, О. В. Рудень, Р.Б. Сабодаш, М.В. Саннікова, Д.В. Санніков, Л. І. Сахарнацька, Т. Я. Слободян, Є.П. Суєтнов, М. В. Сокол, А. М. Статівка, Н. С. Стеценко, В. І. Федорович, Д. В. Федчишин, Т.Є. Харитонова, І. В. Хом'як, С. І. Хом'яченко, В. В. Шеховцов, М. В. Шульга, В. А. Янковський, С. В. Янчук. Також при підготовці дисертаційного дослідження

проаналізовано роботи низки іноземних науковців, зокрема Aida Torres Perez, Christos Rozakis, Luis Lopez Guerra, Rupert Cross, Shaun D. Pattinson та інших. Aida Torres Perez, Christos Rozakis, Luis Lopez Guerra, Rupert Cross, Shaun D. Pattinson та інших вчених.

Водночас існуючий стан теоретичних досліджень не надавав можливості відповісти на питання правової природи практики ЄСПЛ, змісту поняття «практика ЄСПЛ», місце практики в ієрархії джерел земельного права, а також не надавав відповідей на деякі інші проблемні питання застосування практики ЄСПЛ під час вирішення земельних спорів. Майже відсутні були також теоретичні дослідження консультативних висновків ЄСПЛ, практики Європейської комісії з прав людини чи фундаментальних правових позицій ЄСПЛ в контексті земельного права, що у сукупності спричинило необхідність здійснення відповідного комплексного наукового дослідження практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри трудового, земельного та господарського права на 2023–2028 роки “Правове забезпечення трудових, земельних та господарських відносин в Україні на умовах сталого розвитку” (державний реєстраційний номер 0123U010463), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 28 жовтня 2022 року, протокол № 6, рішення № 3.

Мета і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є обґрунтування правової природи практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України, формулювання наукових висновків щодо поняття «практики ЄСПЛ», місця практики Суду у системі джерел земельного права, змісту фундаментальних правових принципів та релевантних правових позицій, розроблених Європейським судом з прав людини, підготовки практичних рекомендацій та законодавчих змін з метою підвищення рівня захисту земельних прав землевласників та землекористувачів і наближення захисту земельних прав в Україні до європейських стандартів.

Задля досягнення мети були поставлені наступні завдання дослідження:

- проаналізувати юридичну природу поняття “джерело земельного права”;
- дослідити юридичну природу практики Суду як джерела земельного права України;
- з’ясувати чи носять правові позиції ЄСПЛ прецедентний характер за аналогією із прецедентами, що притаманні країнам загального права;

- встановити місце практики Європейського суду з прав людини у системі джерел земельного права;
- здійснити класифікацію правових позицій ЄСПЛ в контексті земельного права;
- проаналізувати правові позиції Суду щодо захисту права на землю за допомогою механізму права на мирне володіння своїм майном;
- здійснити аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо принципу “належного урядування”
- дослідити правові позиції Європейського суду з прав людини щодо захисту прав на землю через право на справедливий суд;
- проаналізувати правові позиції Суду щодо захисту прав на землю через право на повагу до приватного і сімейного життя;
- розкрити деякі інші проблеми використання практики ЄСПЛ при вирішенні земельних спорів та регулюванні земельних правовідносин.

Об’єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини у сфері формування та застосування норм земельного права України.

Предметом дослідження є правова природа практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України, зміст правових позицій Європейського суду з прав людини та їх застосування при вирішенні земельних спорів.

Методи дослідження. Під час підготовки дисертаційного дослідження використовувались актуальні та релевантні методи наукового пізнання. Діалектичний метод правового дослідження використовувався для аналізу динаміки розвитку правових позицій ЄСПЛ та їхнього зв’язку із земельним правом України. Формально-логічні методи використовувались для аналізу законодавства, виявлення його взаємосуперечностей, підготовки пропозицій щодо законодавчих змін, систематизації правових позицій ЄСПЛ, тощо.

Окрім цього, для дослідження генезису розвитку деяких правових позицій Суду застосовувався історико-правовий метод, а статистичний метод дозволив дослідити кількісні показники звернень до Європейського суду з прав людини, статистичні причини реформування системи захисту прав, що передбачені Конвенцією, тощо. Порівняльно-правовий метод використовувався для дослідження законодавства Іспанії, Великої Британії, Німеччини, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України.

За результатами дослідження сформульовано висновки та пропозиції, що виносяться на захист.

Вперше:

- 1) обґрунтовано прецедентну правову природу практики ЄСПЛ як джерела земельного права, що характеризується наступними ознаками: наднаціонально-ієрархічна роль ЄСПЛ стосовно українських судів, нормотворчий характер правових позицій Суду, обов’язковість використання

практики ЄСПЛ як джерела земельного права, наявність аналога *ratio decidendi* у рішеннях та ухвалах Суду, стабільність та передбачуваність Судової практики;

2) запропоноване доктринальне визначення практики ЄСПЛ як джерела земельного права України, а саме як створений наднаціональною судовою установою в процесі тлумачення Конвенції інтерпретаційно-правовий прецедент, що є обов'язковим для використання при регулюванні земельних правовідносин та вирішенні земельних спорів в Україні;

3) визначено місце практики ЄСПЛ у системі джерел земельного права, а саме, зважаючи на нероздільну правову природу практики Суду і Конвенції та на примат міжнародного права над національним, в ієрархії джерел права практика ЄСПЛ займає те ж місце, що і Конвенція, а саме нижче Конституції, але вище законів України;

4) обґрунтовано, що термін “практика Європейського суду з прав людини” як джерело земельного права включає в себе рішення та ухвали Суду, що були прийняті як у справах проти України, так і проти інших держав. Запропоновано внести зміни у ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», встановивши, що “практика ЄСПЛ” - це усі рішення та ухвали, прийняті Європейським судом з прав людини у справах проти України та інших держав.

5) обґрунтовано необхідність використання механізму консультативних висновків Європейського суду з прав людини при вирішенні земельних спорів, а також досліджено законодавчі недоліки визначення їхньої юридичної природи. Запропоновано внести зміни до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», додавши наступне: “Консультативні висновки не мають обов'язкової сили, але враховуються судами при вирішенні питань, що виникли у зв'язку із правами, гарантованими Конвенцією”;

6) запропоновано визначення категорії “інтересів суспільства” у практиці ЄСПЛ в розрізі земельних спорів, а саме як політичні, економічні, екологічні, безпекові та інші публічні потреби, які виправдовують позбавлення особи права власності на землю за умови дотримання принципів законності та пропорційності;

7) розкрито негативні сторони визнання практики ЄСПЛ джерелом земельного права: Суд здатен у своїй практиці встановлювати нові правила регулювання земельних правовідносин, які не затверджені парламентом; держава має обмежені можливості контролю за розвитком цих норм;

8) обґрунтовано юридичну природу практики Європейської комісії з прав людини як джерела земельного права. Запропоновано внести зміни до ГПК України, ЦПК України та КАС України, передбачивши, що практика Європейської комісії з прав людини теж є джерелом права;

удосконалено:

9) доктринальне визначення поняття “джерело земельного права” у формально-юридичному сенсі як офіційної форми зовнішнього вираження правових норм (загальнообов’язкових правил поведінки), що регулюють суспільні відносини щодо володіння, користування, розпорядження, управління і охорони земель;

10) поняття “майна” у практиці ЄСПЛ в розрізі земельного права, що включає рухомі і нерухомі об’єкти, в тому числі земельні ділянки, права на них, економічні інтереси (ліцензії), а також легітимні очікування, які стосуються набуття чи захисту певних економічних активів, в тому числі вимоги, які мають достатню правову підставу у національному законодавстві;

11) наукове розуміння змісту принципу “належного урядування” у практиці ЄСПЛ щодо примусового припинення прав на земельну ділянку: органи державної влади при позбавленні власності на землю зобов’язані діяти вчасно та у належний спосіб, дотримуватись внутрішніх процедур, які мають бути спрямовані на мінімізацію ймовірних помилок, а уже допущені помилки навіть вчинені через недбалість суб’єктів владних повноважень передбачають негайне виправлення, забезпечення відшкодування особам, чие право мирно володіти землею було порушено та покладення негативних наслідків на державу, а не на землевласників та землекористувачів;

12) наукові підходи щодо правових вимог, яких повинна дотримуватись держава при вирішенні земельних спорів з урахуванням практики ЄСПЛ: суд, який розглядає спір повинен мати законодавче підґрунтя для цього та дотримуватись встановлених процедур; суди повинні характеризуватись як суб’єктивною, так і об’єктивною неупередженістю, в тому числі не повинно бути підстав вважати, що у судовий процес можуть здійснюватися неправомірні втручання зі сторони інших суддів чи державних органів; учасник земельного спору повинен мати реальну можливість виконати остаточне рішення суду; несумісність принципу верховенства права та права на справедливий суд з необмеженим строком права певних державних органів (наприклад, органів прокуратури) опротестувати остаточне рішення суду;

дістали подальшого розвитку:

13) наукові підходи щодо класифікації правових позицій ЄСПЛ, які застосовуються при вирішенні земельних спорів та регулюванні земельних правовідносин, а саме: правові позиції щодо захисту права мирного володіння землею, правові позиції щодо вимог до дій чи бездіяльності суб’єктів владних повноважень та правові позиції щодо права на справедливий суд як механізм захисту земельних прав;

14) доктринальні підходи до змісту вимог триступеневого тесту Європейського суду з прав людини на правомірність позбавлення права власності особи на землю в частині впорядкування наступних правових позицій Суду: щодо дотримання принципу законності, а саме неодмінної умови наявності достатньо доступного, чіткого та передбачуваного законодавчого підґрунтя; щодо інтересів суспільства, які визначаються

національними судами і державними органами та можуть включати усунення соціальної нерівності у житловій сфері, охорону довкілля, перехід до ринкової економіки, прийняття земельних планів, тощо; а також щодо принципу пропорційності, який передбачає наявність справедливого балансу між інтересами суспільства та індивіда та потребує дотримання державними органами своїх процедур, наявності компенсації за позбавлення власності на землю, врахування розміру компенсації та інші фактори.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальшого теоретичного дослідження джерел земельного права, а також правових позицій ЄСПЛ. У правозастосовній діяльності можуть використовуватись практикуючими юристами задля підвищення стандартів захисту земельних прав в Україні, а у нормотворчій під час підготовки змін до чинного законодавства. Окрім цього, результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Земельне право» та «Практика ЄСПЛ як механізм захисту земельних справ».

Наукові концепції, висновки та пропозиції дисертаційної роботи використано для підготовки лекцій та навчально-методичних матеріалів у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (Акт про реалізацію результатів наукових досліджень від 18 травня 2026 року – Додаток Б).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження було здійснено самостійно, а у разі використання наукових напрацювань інших осіб були здійснені відповідні посилання. Результати дослідження ґрунтуються на глибокому аналізі практики ЄСПЛ, чинного законодавства (в тому числі інших країн), судових рішень вітчизняних судів та доктринальних досліджень.

У науковій статті “Автономне тлумачення поняття “майно” у практиці ЄСПЛ в контексті земельного та аграрного права України” (видання - “Часопис Київського університету права”), яка була написана у співавторстві з С.І. Марченко, особистий внесок автора дисертаційного дослідження складає 50%. У науковій статті “Функції практики Європейського суду з прав людини у механізмі регулювання земельних правовідносин” (видання - “Аналітично-порівняльне правознавство”), яка була написана у співавторстві з І.О. Костяшкіним, особистий внесок автора дисертаційного дослідження складає 50%. У випадку використання матеріалів цих наукових праць у дослідженні здійснені відповідні посилання.

Запропоновану наукову новизну було отримано самостійно.

Теоретичні напрацювання та інші результати дисертаційного дослідження були апробовані у межах наступних наукових конференцій:

- Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Сорок сьомі економіко-правові дискусії” (27 травня 2020 року, Львів);
- Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “П’ятдесят другі економіко-правові дискусії” (25 листопада 2020 року, Львів);

- Науково-практичної онлайн-конференції студентів та аспірантів “Ринок землі: практика застосування законодавства” (2 квітня 2021 року, Харків);
- Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики” (21 травня 2021 року, Київ);
- Міжнародної науково-практичної конференції “Двадцять перші осінні юридичні читання” (6 жовтня 2022 року, Хмельницький);
- Всеукраїнського науково-практичного круглого столу, присвяченого 80-річчю від дня народження Заслуженого юриста України, доцента Домбровського Станіслава Феліксовича “Актуальні проблеми реформування земельних, аграрних, екологічних та трудових правовідносин» (31 травня, 2024 року, Хмельницький).
- Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Вісімдесят восьмі економіко-правові дискусії” (18-19 липня 2024 року, Тернопіль);
- ХХІХ щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів “Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави” (27 березня 2025 року, Хмельницький).

Наукові результати були опубліковані у вигляді 16 публікацій за період з 2020 по 2026 рік, зокрема 8 наукових статей (сім з яких було опубліковано в українських виданнях, що є фаховими з юридичних наук, а також одна у науковому виданні *Visegrad Journal on Human Rights*, який належить до періодичних наукових видань держав, які входять до Європейського Союзу). Окрім цього, матеріали дисертації були апробовані на наукових конференціях, а тези доповідей були опубліковані у 8 збірниках тез конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Обсяг дисертаційного дослідження – 217 сторінок, з яких основного тексту 173 сторінки. Список використаних джерел включає в себе 174 найменувань.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Марченко С. І., Палійчук В. Б. Автономне тлумачення поняття «майно» у практиці ЄСПЛ в контексті земельного та аграрного права України. *Часопис Київського університету права*. 2021. вип. 1. С. 253–257. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.49>.
2. Paliichuk V. The practice of the European Court of Human Rights regarding the criteria for the lawfulness of interference with land ownership. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. вип. 5. С. 30–35. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2023.5.05>.
3. Paliichuk V. The legal nature of the ECtHR case law as a source of land law in Ukraine. *Підприємництво, господарство і право*. 2024. вип. 2. С. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.2.03>.

4. Палійчук В. Б. Принцип "належного урядування" у практиці ЄСПЛ у контексті вирішення земельних спорів в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. вип. 4. С. 70–74. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.10>.
5. Палійчук В. Б. Захист земельних прав через механізм справедливого суду: аналіз практики ЄСПЛ. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. вип. 4. С. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.11>.
6. Paliichuk V. The role of ECTHR case law in land law: the experience of Ukraine compared to other states. Visegrad Journal on Human Rights. 2025. вип. 2. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.15>.
7. Палійчук В. Б. Теоретико-правові підходи до визначення практики ЄСПЛ як джерела земельного права України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. вип. 6. С. 154–159. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.24>.
8. Костяшкін І. О., Палійчук В. Б. Функції практики Європейського суду з прав людини у механізмі регулювання земельних правовідносин. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. вип. 2. С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.5>.
9. Палійчук В. Б. Практика ЄСПЛ як джерело земельного права. Сорок сьомі економіко-правові дискусії : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Львів, 27 травня 2020). Львів, 2020. С. 87–91.
10. Палійчук В. Б. Проблеми використання практики ЄСПЛ при вирішенні земельних судових спорів. П'ятдесят другі економіко-правові дискусії : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Львів, 25 листопада 2020). Львів, 2020. С. 60–63.
11. Палійчук В. Б. Вплив рішення ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» на практику вітчизняних судів. Ринок землі: практика застосування законодавства : збірник матеріалів науково-практичної онлайн конференції студентів та аспірантів (Харків, 2 квітня 2021). Харків, 2021. С. 242–244.
12. Палійчук В. Б. Принцип пропорційності у практиці ЄСПЛ як критерій правомірності втручання у право власності на землю. Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21 травня 2021). Київ, 2021. С. 48–49.
13. Палійчук В. Б. Проблеми застосування при вирішенні земельних судових спорів рішень ЄСПЛ, які не мають офіційного перекладу. Двадцять перші осінні юридичні читання : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 6 жовтня 2022). Хмельницький, 2022. С. 245–246. URL: <https://bit.ly/49L0vro>.
14. Палійчук В. Б. Критерій пропорційності як складова правомірного втручання у право власності на землю у практиці ЄСПЛ. Актуальні проблеми реформування земельних, аграрних, екологічних та трудових правовідносин : збірник тез всеукраїнського науково-практичного

круглого столу (Хмельницький, 31 травня 2024). Хмельницький, 2024. С. 46-48.

15. Палійчук В. Б. Застосування при вирішенні земельних спорів рішень ЄСПЛ у справах, у яких Україна не є стороною. Вісімдесят восьмі економіко-правові дискусії : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Тернопіль, Україна – Ополе, Польща, 18-19 липня 2024). Львів, 2024. С. 26-28.

16. Палійчук В. Б. Практика Європейської комісії з прав людини як джерело земельного права України. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави : збірник тез ХХІХ щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів (Хмельницький, 27 березня 2025). Хмельницький, 2025. С. 79–80.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація викладена грамотною українською мовою, а стиль подання матеріалу відповідає науковим стандартам і традиціям академічної літератури.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження містить відповідно оформлені посилання у випадку використання законодавства, судової практики чи наукових напрацювань інших авторів. Можна стверджувати, що під час підготовки дисертації дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що дисертантом дотримано вимог академічної доброчесності.

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота Палійчука Володимира Богдановича є першим в Україні комплексним дослідженням практики Європейського суду з прав людини як джерела земельного права України. Хоч дисертація містить окремі дискусійні положення та певні недоліки, вони, втім, не знижують рівень розкриття обраної теми дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Дисертація Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від «23» березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та може бути

рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Палійчука Володимира Богдановича на тему «Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

Професорсько-викладацький склад кафедри трудового, земельного та господарського права, кафедри приватного права, запрошені науково-педагогічні працівники з правом голосу, проголосували одногосно:

«за» – 21; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуюча на засіданні:

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри приватного права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Світлана ГРИНЬКО

